

You have downloaded a document from
RE-BUS
repository of the University of Silesia in Katowice

Title: "Automobilista", "kierownik", "szofer"... : nazwy kierowcy jako element leksyki motoryzacyjnej XX i XXI wieku

Author: Wioletta Wilczek

Citation style: Wilczek Wioletta. (2014). "Automobilista", "kierownik", "szofer"... : nazwy kierowcy jako element leksyki motoryzacyjnej XX i XXI wieku. W: J. Przyklenk (red.), "Bogactwo polszczyzny w świetle jej historii. T. 5" (S. 40-54). Katowice : Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego

Uznanie autorstwa - Użycie niekomercyjne - Bez utworów zależnych Polska - Licencja ta zezwala na rozpowszechnianie, przedstawianie i wykonywanie utworu jedynie w celach niekomercyjnych oraz pod warunkiem zachowania go w oryginalnej postaci (nie tworzenia utworów zależnych).

UNIWERSYTET ŚLĄSKI
W KATOWICACH

Biblioteka
Uniwersytetu Śląskiego

Ministerstwo Nauki
i Szkolnictwa Wyższego

Automobilista, kierownik, szofer... Nazwy kierowcy jako element leksyki motoryzacyjnej XX i XXI wieku

WIOLETTA WILCZEK, Katowice

Refleksja historyczna nad językiem związanym z motoryzacją nie ma zbyt długiej tradycji, co poniekąd wiązać należy z tendencjami nazewniczymi i zasobem słownictwa dotyczącym tej dziedziny. Jednakże ze względu na imponujący – zwłaszcza w ostatnich dziesiętkach lat – rozrost branży motoryzacyjnej, możemy obserwować nieustanny rozwój leksyki motoryzacyjnej, obecnie będącej nieodłączną częścią naszej codzienności.

Przedmiotem niniejszego artykułu są nazwy kierowcy stanowiące ważną część leksyki motoryzacyjnej. Oprócz określenia *kierowca*, od początku XX wieku można zaobserwować kilka innych leksemów, które rozszerzyły lub zawężyły swoje znaczenie, przestały funkcjonować w interesującym nas znaczeniu lub wyszły z użycia. Fakty te świadczą o dynamicznym rozwoju określeń z omawianego kręgu tematycznego. Jednocześnie ich niewielka ilość i zamknięty zbiór wskazują na brak potrzeby tworzenia nowych nazw i uniwersalność dotychczas powstałych.

Najważniejsze terminy dotyczące osób kierujących pojazdami mechanicznymi zestawia Anna Starzec (1984) – wprowadzie do 1945 roku, ale w późniejszych przepisach drogowych nie pojawiają się już nowe nazwy, co jest wynikiem braku zapotrzebowania na nowe jednostki leksykalne, więc można je traktować jako stabilne i panujące w całym XX wieku oraz rzutujące na rozwój i charakterystykę zakresu pojęcia. Przywołana praca będzie dla mnie

głównym źródłem leksemów wskazujących na kierowcę oraz bazą odniesień do dawniejszych określeń zaczerpniętych z wybranych przepisów i kodeksów drogowych (głównie z 1. połowy XX wieku¹). Brak większości podstawowych terminów w słownikach etymologicznych wskazuje na oczywistość i naturalność tworzonych nazw oraz ich brak skomplikowania etymologicznego. Wynika to przede wszystkim z faktu, iż są to wyrazy „młode”, o krótkiej tradycji etymologicznej. Ze starszych pojawia się jedynie leksem *kierować*, który stanowi bazę słowotwórczą podstawowego terminu odnoszącego się do osoby prowadzącej pojazd mechaniczny – *kierowcy*.

Kontekstem językowym, a zarazem kulturowym wszystkich prezentowanych leksemów będą portale motoryzacyjne, stanowiące obecnie obszerną bazę leksyki samochodowej. Konfrontacja ta wydaje się istotna, gdyż portale są obszarem produktywnym językowo, uwzględniającym tradycję, a zarazem ilustrującym potencjał kreacyjny użytkowników. Potwierdzenie obecności nazw lub ich brak, a także zaobserwowane zmiany semantyczne pozwolą wnioskować o przeobrażeniach leksykalnych i aktualności danych określeń. Istotna dla mnie jest trwałość leksemów zestawionych przez Annę Starzec, w niektórych przypadkach ich kontynuacja w zakresie semantyki, a w innych zmienność znaczeniowa. Pomijam tutaj określenia odnoszące się w swej treści do faktu bycia miłośnikiem motoryzacji (w których aspekt bycia kierowcą jest jedną ze składowych nazwy), np. *motomaniak* czy *motonita* (występujące na portalach internetowych i dla nich specyficzne).

Pierwszymi określeniami prowadzących pojazdy mechaniczne były leksemy *automobilista* i *kierownik*, odwołujące się w swej płaszczyźnie semantycznej do odmiennych rdzeni słowotwórczych. Pierwsza z wymienionych nazw derywowana jest od nazwy obiektu (czyli pochodzi od rzeczownika), natomiast druga od nazwy czynności, w związku z czym jej podstawę słowotwórczą stanowi czasownik.

¹ Wybór i zakres czasowy kodeksów został podyktowany względami praktycznymi, czyli występowaniem określonej nazwy. Brak nowych nazw w nowszych kodeksach niweluje potrzebę powielania materiałów źródłowych.

Według Andrzeja Bańkowskiego etymologia słowa *automobilista* wiąże się z francuskim *automobile* – ‘samochód’, nazwy „utworzonej od łc. *mōbilis* ‘ruchomy’ (*move-bilis, od *movēre* ‘ruszyć’) i gr. *auto-* ‘samo-’ (od *autós* ‘sam’)” (SBa²)³. *Automobil* należy do grupy tzw. europeizmów (prezentujących podobieństwo nazwy w języku angielskim, niemieckim, francuskim i innych) (SSzE). W *Słowniku wyrazów obcych* Elżbiety Sobol (SWO) jest przypisany tym nazwom kwalifikator: przestarzałe, co wskazuje na dezaktualizację terminologiczną.

Automobilista wiąże się z szerszym gniazdem wyrazowym, w skład którego wchodzi także *automobilizm* i *automobil*. Stanowi to wyczerpującą tematycznie całość, zawierającą dziedzinę, główny przedmiot zainteresowania tej dziedziny oraz kierującego pojazdem mechanicznym (czyli wykonującego główną czynność). *Automobilista* to określenie pojawiające się w znacznej mierze w tytułach, np. *Elementarz automobilisty*⁴, *Słownik techniczny dla automobilistów* (Szydelski, 1921). Na początku współlistniały dwa równorzędne aspekty nazwy – ‘posiadacz samochodu’ i ‘kierujący samochodem’ (Starzec, 1984: 36), które w ciągu kolejnych lat zostały rozdzielone na *kierowcę* i *właściciela*. Wyrazy te pozostają jednak w zależności, jedno nie wyklucza drugiego i w praktyce często zawierają się w sobie, jednakże w przepisach i kodeksach drogowych wielokrotnie napotykaemy na rozróżnienie *kierowcy* i *właściciela* (szczególnie w zakresie odpowiedzialności prawnej), np.:

Niezależnie od odpowiedzialności kierowcy za sprawność urządzeń i przyrządów pojazdu mechanicznego [...], kierowca pojazdu mechanicznego oraz właściciel pojazdu mechanicznego są odpowiedzialni [...].

Bąkowski, Zdankiewicz, oprac., 1959: 76

² W odniesieniu do źródeł, z których korzystam, posługuję się skrótami, zamieszczonymi w końcowym wykazie (s. 51–52).

³ W innych słownikach etymologicznych leksem ten nie jest notowany.

⁴ Walczak, 1947. Książka jest zbiorem informacji technicznych dotyczących budowy, wyposażenia i użytkowania samochodu. Nie pojawiają się w niej żadne określenia kierowcy.

Początek XX wieku unaocznia przykłady użycia leksemu *automobilista* jako wyłączonej i podstawowej nazwy kierowcy, np.:

Automobilista odpowiedzialny jest za zachowanie jednych i drugich nie tylko przy kierowaniu, lecz także przy obchodzeniu się (Behandlung) z automobilem, t.j. przy wszelkich czynnościach składających się na przedsięwzięcie opędu automobilowego.

Bielecki, Rapaport, 1911: 40

W ciągu XX wieku nastąpiła jednak zmiana semantyczna w zakresie gniazda wyrazów skupionych wokół *automobilu*. Obecnie *automobilizm* to 'dziedzina sportu obejmująca rajdy i wyścigi samochodowe' (ISJP), *automobilem* określamy 'samochód starego typu' (ISJP), zaś *automobilista* to 'ktoś, kto uprawia automobilizm' (ISJP). Pojawia się tutaj sfera hobbystyczna (w opozycji do sfery wyłącznie uzualnej), uobecnianą przez użytkowników internetowych portali motoryzacyjnych, czyniących samochód przedmiotem zainteresowania wielu jego miłośników. Przeniesienie zakresu pojęcia do kategorii sportu i zamiłowania świadczy o procesie zawężenia (specjalizacji) i konkretyzacji znaczenia. Jak twierdzi Danuta Buttler: „owo znaczenie skonkretyzowane jest zawsze szczegółowsze, niżby to wynikało ze struktury nazwy [...]. Konkretyzacja sprowadza się więc nie tylko do utrwalenia w wyrazie treści przedmiotowej, ale i do jej określonego ograniczenia zakresowego” (1978: 74).

Zawężenie nazwy w przypadku grupy wyrazów związanych z *automobilizmem* podyktowane zostało względami praktycznymi i użytkowymi. Rozrost branży motoryzacyjnej i jej konkretnych dziedzin wymaga pewnej elastyczności i dostosowywania zakresu tematycznego pojęć do współczesnych realiów społecznych. Faktem jest, iż „o zwężeniach decyduje bowiem nie tylko wpływ czynników ściśle materialnych, ale i różnorodne okoliczności związane ze sferą świadomości społecznej: zmiany w dziedzinie wiedzy o świecie, przeobrażenie obyczajowe itp.” (Buttler, 1978: 60). Powiększająca się liczba miłośników dawnej motoryzacji i zabytkowych aut doprowadziła do tematycznej reorganizacji pojęcia i zmniejszenia za-

kresu konotowanych desygnatów. Leksem *automobilista* funkcjonuje w obrębie portali motoryzacyjnych w swoim aktualnym znaczeniu, czego potwierdzenie może stanowić strona poświęcona „Miesięcznikowi Miłośników Motoryzacji”, czyli czasopismu dotyczącemu zabytkowych samochodów i tematyki z nimi związanej – www.automobilista.com.pl.

Kolejnym określeniem, będącym poprzednikiem leksemu *kierowca*, jest wyraz *kierownik*. Niezaprzeczalnie wiąże się ono z czynnością *kierowania* (niem. *kehren*), datowaną dużo wcześniej przed powstaniem motoryzacji (ok. XVI wiek). Czasownik *kierować* ma kilka znaczeń, ogniskujących się wokół zakresu czynności: ‘nadać kierunek; prowadzić, wysłać gdzieś; nakierowywać, celować’, ‘prowadzić pojazd’, ‘zarządzać kimś, czymś, stać na czele czegoś’ (SBo). Najstarsze określenie *kierownika* jako ‘sternika’ pochodzi z 1595 roku (SBa). Leksem ten został wtórnie nadany (na zasadzie derywacji semantycznej) jako termin odnoszący się do osoby związanej z motoryzacją. Zawartość znaczeniowa wyrazu wskazuje na zbiór czynności i zachowań, co niejako naturalnie wpisuje się w zakres znaczeniowy wyrazu *kierownik* (a później *kierowca*). *Kierowca* stał się „synonimicznym odpowiednikiem wcześniej znanego *kierownika*” (Starzec, 1984: 55). Od czynności *kierowania* pochodzi także rzeczownik *kierownica*.

W jednych z najwcześniejszych przepisów drogowych (wydanych w 1911 roku) pojawia się leksem *kierownik*:

Gdy szkoda powstanie przez opęd automobilowy, odpowiadają za nią z reguły kierownik (Lenker) i właściciel, wzgl. współwłaściciele automobilu, wszyscy niepodzielnie.

Bielecki, Rapaport, 1911: 23–24

Ciekawa jest tutaj forma translacyjna *Lenker*, pierwotnie znacząca zapewne w języku niemieckim ‘kierowcę’, a dzisiaj oznaczająca ‘kierownicę’ (*der Lenker*). W miarę upływu czasu formant *-nik* wyparty zostaje przez sufiks *-ca*, funkcjonujący niezmiennie w takiej formie i treści do dziś. W rozporządzeniu o ruchu samochodów z 1922 roku dominującym określeniem jest już *kierowca*:

Do egzaminu winien kandydat dostarczyć pojazd tego rodzaju, jakiego kierowcą chce zostać.

Rozporządzenie

W przepisach drogowych z 1934 roku również występuje wyłączenie leksem *kierowca* (pojazdu mechanicznego):

Kierowca pojazdu mechanicznego powinien okazywać powyższe dokumenty na żądanie funkcjonariuszów policji, służby drogowej i urzędów gminnych.

Śląska ustawa: 71

Widoczna jest tutaj uniwersalizacja znaczenia. Istotny natomiast jest fakt, iż w wymienionej ustawie znajduje się reklama Związku Zawodowego Automobilistów (Śląska ustawa: 100–101), co daje podstawy do twierdzenia o funkcjonowaniu terminu *automobilista* poza językiem urzędowym. W późniejszych kodeksach drogowych stosowany jest już wyłącznie leksem *kierowca*, np.:

Kierowca winien tak normować szybkość, by mógł on w każdej chwili panować nad pojazdem, tj. skrócić lub zahamować.

Tuszyński, 1950: 25

Obecny współcześnie podział na prawo jazdy zawodowe i amatorskie jest datowany od samego początku istnienia skodyfikowanych przepisów drogowych:

Przez kierownika należy rozumieć osobę kierującą w krytycznym czasie opędem automobilowym. Będzie nią tedy bądź kierownik zawodowy, bądź kierownik-dyletant⁵.

Bielecki, Rapaport, 1911: 25

Kategoria profesjonalizmu i klasyfikowanie kierowców z uwagi na to kryterium są niezmiennie obecne na przestrzeni kolejnych dziesięcioleci. Potwierdzenie tego może stanowić kilka egzemplifikacji. Przykładowo, jedno z pytań zawartych w książce dotyczą-

⁵ Niezawodowy kierowca (*kierownik*) określany jest jako *Amateur-Lenker*.

cej przepisów o ruchu samochodowym z 1939 roku brzmi: „Czy istnieje podział kierowców na niezawodowych (amatorów) i zawodowych?” (Fuchs, Sobota, 1939: 53). Odpowiedź jest oczywiście twierdząca, co dowodzi ówczesnego poczucia istotności wyróżniania zawodowstwa i amatorstwa w zakresie kierowania pojazdami mechanicznymi. W innym tekście występuje podział na trzy kategorie zawodowe (pierwszą, drugą i trzecią), kategorię amatorską oraz kategorie uprawniające do prowadzenia innych pojazdów (motocykla, ciągnika, trolejbusa) (Bąkowski, Zdankiewicz, oprac., 1959: 18). Ten schemat powielany jest także w kolejnych kodeksach. Podział na amatorstwo i zawodowstwo jest znamieny i właściwie już od samego początku motoryzacji różnicuje stopnie zaangażowania zawodowego osoby prowadzącej pojazd.

Leksem *kierowca* (wcześniej *kierownik*) nie zmienił swego znaczenia, stając się terminem uniwersalnym i bazowym, co znajduje potwierdzenie we współczesnych słownikach języka polskiego: ‘kierowca to ktoś, kto prowadzi autobus, samochód, ciągnik itp.’ (ISJP). Współcześnie wyraz *kierowca* jest tak uniwersalny, że potwierdzanie jego obecności na portalach internetowych jest zbędne. Wcześniejsze określenie kierowcy – *kierownik* – już nie występuje w kontekście motoryzacyjnym.

Anna Starzec zwraca uwagę na sporadyczne funkcjonowanie leksemów *kierowiec* i *autokierowiec* (1984: 38), znajdujących swoje odzwierciedlenie formalne i znaczeniowe w wyżej omawianych terminach. Współcześnie w leksyce motoryzacyjnej pojawia się zbliżone określenie *autokierowca*, oznaczające urządzenie do automatycznego kierowania pojazdem, bez udziału człowieka. System ten prezentowany jest na różnych portalach dotyczących motoryzacji: *Czy możliwe, że kierowcę w samochodzie zastąpi autokierowca tak jak w samolocie autopilot? Otóż tak, już niedługo otrzymamy auto, które samo, bez pomocy prowadzenia przez człowieka zawiezie nas do celu.* (www.lhp.com.pl); *Google opatentował własny system tzw. autokierowcy* (www.motofakty.pl). Również w tej funkcji znaczeniowej na portalach internetowych używa się wyrazu *autokierowiec*. Ten przykład stanowi przesunięcie semantyczne, będące egzemplifikacją częstej zmiany znaczeniowej. „Powoduje je bowiem czynnik działający nieustannie: potrzeba na-

zwania nowych realiów, która bywa przecież zaspokajana nie tylko w drodze zabiegów słotowórczych, ale i przez wyzyskanie istniejących już wyrazów w nowych funkcjach semantycznych" (Buttler, 1978: 87). W tym konkretnym przypadku istniejący wyraz uzyskał nowe znaczenie pod wpływem rozwoju techniki i wynikającego zeń zapotrzebowania na proces nominacji.

Kolejnym terminem występującym w leksyce motoryzacyjnej jest *szofer* (z franc. *chauffeur*). Pierwotnie oznaczał 'palacza w samochodach parowych', a później 'człowieka wynajmowanego do prowadzenia samochodu' (Starzec, 1984: 36). Obecnie wyraz *szofer* odnosi się do 'osoby zawodowo prowadzącej samochód' i określany jest jako jednostka przestarzała (ISJP). Warto podkreślić tutaj kategorię profesji, co już od samego początku określało pewien typ kierowcy (zawężając jednocześnie zakres znaczeniowy omawianego słowa). Wśród użytkowników portali motoryzacyjnych termin ten występuje sporadycznie, najczęściej jako określenie kierowcy ważnych, sławnych osób, np.: *Brytyjska monarchini szuka nowego kierowcy, który będzie woził członków rodziny królewskiej i jej gości. Jedynym wymaganiem wobec przyszłego szofera Elżbiety II jest posiadanie brytyjskiego prawa jazdy* (<http://moto.wp.pl>). Często stanowi także nazwę ośrodków szkolenia kierowców (podkreślając tym samym rangę kursów i profesjonalizm szkoleniowców). Ciekawostką jest fakt, że prawo jazdy zwane było dawniej Państwowym Egzaminem Szoferskim (<http://www.historia.prawojazdy.com.pl>).

Rozwój leksemu *szofer* wiąże się ze swoistym przesunięciem semantycznym. Współcześnie w polszczyźnie powszechnej, a zarazem potocznej używanym terminem jest *szoferka*⁶, czyli 'kabina samochodu ciężarowego, w której siedzi kierowca' (SWO). Drugie znaczenie tego leksemu (również potoczne) to określenie 'zawodu szofera' (ISJP). To przeobrażenie semantyczne można uznać za przesunięcie dominanty znaczenia wyrazów (Buttler, 1978: 117) i przykład metonimii regularnej, gdzie czynność zostaje zastąpiona przedmiotem czynności (Buttler, 1978: 111). Zmiana ta obrazuje

⁶ Termin *szoferka* odnosił się dawniej do kobiety kierowcy, jednakże był używany rzadko i nie zdomował się w języku na stałe (Starzec, 1984: 38).

możliwość wieloaspektowego użycia nazwy, uwzględniając przy tym nacechowanie emocjonalne (od profesjonalizacji aż po użycia potoczne, a nawet żartobliwe).

Dawniej kierowca bywał też określany mianem *samochodziarz* (Starzec, 1984: 38). W przypadku tego leksemu nastąpiło rozszerzenie jego warstwy semantycznej, czyli generalizacja. Jest to proces powodujący, że „jedna z cech semantycznych składających się na znaczenie wyrazu i ograniczających zasięg jego realnego stosowania – podlega zatarciu; automatycznie więc zwiększa się liczba przedmiotów, które kwalifikują się potencjalnie na desygnaty tej nazwy” (Buttler, 1978: 79). *Samochodziarz*, pierwotnie stosowany jako określenie kierowcy, dzisiaj oznacza: ‘miłośnika samochodów, techniki samochodowej i sportu samochodowego’, ‘osobę uprawiającą sport samochodowy’, ‘kierowcę lub właściciela samochodu’, a także ‘mechanika samochodowego’ (<http://sjp.pwn.pl>). Możemy tu zaobserwować połączenie aspektu prowadzenia pojazdu, kierowania nim z pasją motoryzacyjną, przez co płaszczyzny te wzajemnie się przenikają, świadcząc o rozmaitych sposobach wykorzystywania tendencji nazewniczych. Profil użytkowy (kierowca samochodu) łączy się z profilem hobbystycznym – zainteresowaniem motoryzacją. Unacznione jest tutaj szersze tło kulturowe, aspekt kierowania pojazdem wchodzi w tym przypadku w obszar znaczeniowy omawianego leksemu, ale nie stanowi jego dominanty. Kalką językową wyrazu *samochodziarz* jest *auciarz*, który w obrębie portali internetowych również konotuje większy zakres tematyczny związany z motoryzacją. Przykładem może być: portal www.dodaj-gazu.pl, charakteryzowany jako „portal motoryzacyjny dla samochodziarzy” (<http://www.katalogstronseo.info>) lub nazwa profilu użytkowników *auciarz* (www.mototok.pl). Określenia te nie są jednak zbyt powszechne i nie stanowią charakterystycznego elementu leksyki motoryzacyjnej.

Częstszym terminem wśród użytkowników portali wydaje się leksem *samochodzista*, kiedyś również sporadycznie stosowany w odniesieniu do kierowcy (Starzec, 1984: 38). Obecnie leksem ten pojawia się na forach internetowych, np.: *motocykliści i samochodziści – wywodzimy się z tej samej rodziny ludzi zmotoryzowanych – a zacho-*

wanie na drodze pokazuje jacy jesteśmy w życiu (<http://motoryzacja.interia.pl>). O jego popularności może świadczyć sposób tworzenia wyrazu przez forumowiczów – jako kalka pochodząca od wyrazu *motocyklista* (terminu powszechnie używanego).

Dowodem na kolejną zmianę semantyczną jest leksem *samochodowiec*, również będący pierwotnie rzadkim odpowiednikiem *kierowcy* (Starzec, 1984: 38). Współcześnie oznacza ‘statek [...] do przewozu samochodów’ (<http://encyklopedia.pwn.pl>). Jest to przykład metonimii, a ogniwem łączącym oba znaczenia stał się samochód jako element styczności znaczeniowej wymienionych definicji.

Anna Starzec (1984: 38) wymienia jeszcze kilka innych leksemów, funkcjonujących w polszczyźnie, jej zdaniem, sporadycznie i przez krótki czas (np. *samochodziec*), które wyszły już z użycia w obrębie leksyki motoryzacyjnej. Znamienne jest, iż analizowane przeze mnie terminy mają zdolność konotacji (implikacji wielostronnej), np.: kierowca samochodowy, kierowca mechanik (Żydek-Bednarczuk, 1987: 51–52). Powstałe wyrażenia mają charakter hiperonimów, co daje potencjalnie dużą liczbę pokrewnych semantycznie leksemów, wykorzystujących doprecyzowanie rzeczownikowe lub przymiotnikowe, jednak niewnoszących istotnych zmian semantycznych w obszarze przedstawionej leksyki.

Brak powstawania nowych nazw kierowcy skutkuje zamkniętą i sprecyzowaną klasą określeń. Warto tutaj jednak wspomnieć o ekspresyjnych nazwach, które wyzyskują dodatkowe walory znaczeniowe. Wyrazy: *pirat drogowy*, *król szosy*, *mistrz kierownicy* czy *niedzielny kierowca* odwołują się do czynności prowadzenia samochodu, zawierając jednocześnie „uzupełniające” informacje. Ich potencjał semantyczny jest znaczny, przez co używane są zarówno zgodnie ze swoim metaforycznym znaczeniem, jak i w sposób zabawny, żartobliwy, stając się tym samym elementami żargonu (np. określanie przez policjantów brawurowego kierowcy mianem *mistrza kierownicy*).

Z powyższych obserwacji wynika, że leksemy związane z prowadzeniem auta możemy podzielić na:

1. Powstałe w wyniku istnienia branży motoryzacyjnej i na jej płaszczyźnie utworzone – np. *automobilista*, *samochodziarz*, *szofer*.

Rdzeń słowotwórczy tych wyrazów wiąże się z leksyką motoryzacyjną, a powstałe jednostki leksykalne odnoszą się głównie do tematyki związanej z samochodami.

2. Uniwersalne, powstałe niejako bez związku z dziedziną motoryzacji, ale zaadaptowane do tej sfery w wyniku asocjacji myślowych i podobieństwa czynności, oparte na derywacji semantycznej – np. *kierownik* (a także *kierowca*, *kierowiec*).

Większość analizowanych określeń należy do kategorii nazw wykonawców czynności (*nomina agentis*), zawiera formanty słowotwórcze (*-ca*, *-owiec*, *-ista*) reprezentatywne dla wymienionej grupy. Tworzenie nowych słów jest wynikiem derywacji morfologicznej (opartej na formantach słowotwórczych) lub semantycznej (przejęcie nazwy czynności z leksyki ogólnej). Stanowi to szeroki wachlarz możliwości i potencjału kreacyjnego polszczyzny.

Jak twierdzi Urszula Żydek-Bednarczuk, „w słownictwie motoryzacyjnym wydziela się dwie podstawowe warstwy leksyki: terminologię znormalizowaną oraz leksykę profesjonalną z grupą wariantów” (1987: 23). Nazwy kierowcy wpisują się w pole leksyki znormalizowanej, dążącej do unifikacji znaczeń i własności semantycznych. Terminologia zawodowa stała się w tym przypadku terminologią ogólną, niestanowiącą o charakterystyce leksyki specjalnej, zawodowej. Powyższe leksemy funkcjonują więc jako terminy, a nie profesjonalizmy.

W obrębie badanej grupy wyrazów występują różnorodne zmiany znaczeniowe: generalizacja, specjalizacja i przesunięcia semantyczne. Niektóre terminy zawężyły swoje znaczenie (np. *automobilista*), co jest podyktowane względami użytkowymi i praktycznymi, a także przejawem dostosowania do istniejących realiów społecznych. Obecna jest również generalizacja, rozszerzenie właściwości semantycznych leksemy, gdyż wielokrotnie czynność prowadzenia pojazdu stanowi jedną ze składowych słów takich, jak: *samocho-dziarz*, *auciarczy* itd. Terminy te wpisane są w szersze tło kulturowe, zawierając w sobie różnorodne walory pasji motoryzacyjnej i zainteresowania samochodami. Jedynym „czystym” semantycznie i we współczesnej polszczyźnie neutralnym wyrazem pozostaje *kierowca*, co wiąże się przede wszystkim z wtórnym zaadaptowaniem go

do dziedziny motoryzacji i skupieniem jego sensu na określonej czynności. Wieloaspektowe funkcjonowanie leksemów uwidacznia pewną sieć znaczeń i skojarzeń semantycznych, skategoryzowanych w określonym kręgu tematycznym.

Reasumując, mogę stwierdzić, że dominującym i wszechobecnym określeniem jest leksem *kierowca*, w pewien sposób neutralny znaczeniowo. Wszystkie pozostałe leksemy, sklasyfikowane przez Annę Starzec jako sporadyczne, również w obrębie portali motoryzacyjnych mogą za takie właśnie zostać uznane. W większej mierze są wyrazem indywidualizmu i kreatywności użytkowników portali internetowych niż przejawem mody językowej czy szerszego funkcjonowania danego leksemu.

Źródła i literatura

Źródła

- Bańko M., red., 2000: *Inny słownik języka polskiego*. T. 1-2. Warszawa – **ISJP**.
- Bańkowski A., 2000: *Etymologiczny słownik języka polskiego*. T. 1-2. Warszawa – **SBa**.
- Bąkowski A., Zdankiewicz R., oprac., 1959: *Informator dla kierowców samochodowych i motocyklowych – przepisy o ruchu drogowym*. Katowice.
- Bielecki A., Rapaport J., 1911: *Ustawa automobilowa austriacka: z dnia 9 sierpnia 1908 roku*. Kraków.
- Boryś W., 2005: *Słownik etymologiczny języka polskiego*. Kraków – **SBo**.
- Długosz-Kurczabowa K., 1998: *Słownik szkolny. Etymologia*. Warszawa – **SSzE**.
- Fuchs K., Sobota M., 1939: *Przepisy o ruchu samochodowym: egzamin kierowcy w pytaniach i odpowiedziach oraz nowe przepisy autobusowe 1939/1940*. Warszawa.
- Rozporządzenie Ministra Robót Publicznych i Ministra Spraw Wewnętrznych z dnia 6 lipca 1922 r. o ruchu samochodów i innych pojazdów mechanicznych

na drogach publicznych. Dostępne w Internecie: <http://isap.sejm.gov.pl/DetailsServlet;jsessionid=5B5A6D37928FE67C2CF1254C0D5D8B0A?id=WDU19220650587&min=1> [data dostępu: 15.10.2012] – **Rozporządzenie**.

Sobol E., 1996: *Słownik wyrazów obcych*. Wydanie nowe. Warszawa – **SWO**.

Szydełski S., 1921: *Słownik techniczny dla automobilistów: polsko-francusko-niemiecki, francusko-polsko-niemiecki oraz niemiecko-polsko-francuski*. Kraków.

Śląska ustawa i rozporządzenia drogowo-samochodowe. Katowice. 1934 – **Śląska ustawa**.

Tuszyński A., 1950: *Przepisy o ruchu pojazdów samochodowych*. Kraków.

Walczak J., 1947: *Elementarz automobilisty. Zwięzły zbiór wiadomości potrzebnych do uzyskania prawa jazdy na samochody i motocykle*. Kraków.

<http://dodaj-gazu.pl/> [data dostępu: 12.10.2012].

<http://encyklopedia.pwn.pl/haslo.php?id=3971664> [data dostępu: 12.10.2012].

<http://moto.wp.pl/kat,55194,title,Krolowa-szuka-szofera-Wymagane-tylko-prawo-jazdy,wid,14851297,wiadomosc.html?ticaid=1f5b8&tictsn=5> [data dostępu: 14.10.2012].

http://motoryzacja.interia.pl/wiadomosci/na_drogach/news/motocyklisci-spojrzenie-zza-kasku,666224,,strona,6,s,1,f,a [data dostępu: 10.10.2012].

<http://sjp.pwn.pl/slownik/2519025/samochodziarz> [data dostępu: 15.10.2012].

<http://www.automobilista.com.pl> [data dostępu: 10.10.2012].

<http://www.historia.prawojazdy.com.pl/main.swf?ver=1.1> [data dostępu: 12.10.2012].

http://www.katalogstronseo.info/motoryzacja/portal,motoryzacyjny,dla_samochodziarzy,s,2758/ [data dostępu: 12.10.2012].

<http://www.lhp.com.pl/autokierowca> [data dostępu: 2.10.2012].

<http://www.motofakty.pl/artukul/google-opatentowal-zautomatyzowanysamochod.html> [data dostępu: 5.10.2012].

<http://www.mototok.pl/BMW-M5-teraz-takze-ze-skrzynia-manualna-ale-tylko-w-Stanach-g1435-8002> [data dostępu: 15.10.2012].

Literatura

- Buttler D., 1978: *Rozwój semantyczny wyrazów polskich*. Warszawa.
Starzec A., 1984: *Rozwój polskiej terminologii motoryzacyjnej (od początku do 1945 roku)*. Opole.
Żydek-Bednarczuk U., 1987: *Słownictwo z zakresu motoryzacji we współczesnym języku polskim*. Katowice.

Wioletta Wilczek

An automobilist, a manager, a chauffeur...

Driver names as an element of automotive lexis of the 20th and 21st centuries

Abstract

The text is an attempt to illustrate semantic changes in definitions constituting the driver names (in a historical perspective from the 20th to 21st centuries). Contrasting lexemes deriving from old highway codes and names present on the automotive portals gives a possibility to compare the motorization lexis within the scope of the very dimension. Broadening or narrowing the meaning, the appearance of new names, de-actualization of terms or transition of meanings bring about a dynamic development and multidimensional functioning of a driver as an important element of the motorization lexis. At the same time, the stability of some terms proves their universality despite passing time and the development of the car industry.

Виолетта Вильчек

Автомобилист, начальник, шофер...

Названия водителя как элемент автомобильной лексики XX и XXI веков

Резюме

Текст является попыткой описания семантических преобразований в области слов, называющих водителей: *automobilista, kierownik, szofer* и др. (в историческом аспекте – с XX столетия до XXI века). Сопоставление лексем, почерпнутых их прежних дорожных кодексов, а также наименований, размещенных

на автомобильных интернет-порталах, создает возможность сравнивать автомобильную лексику в аспекте рассматриваемого вопроса. Расширение или сужение значения, появление новых названий, дезактуализация терминов или перенос значения свидетельствуют о динамическом развитии и многоаспектном функционировании обозначений водителя как существенного элемента лексики из сферы моторизации. Вместе с тем стабильность некоторых терминов является доказательством их универсального характера, несмотря на течение времени и развитие автомобильной отрасли.